

Суханова А. В.

ОСНОВНИ ПРІОРИТЕТИ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті розглянуті наукові підходи до вибору стратегічних пріоритетів та формування основних положень політики розвитку регіональної економіки. Досліджено проблематику зміцнення конкурентоспроможності економіки регіонів України, визначено пріоритетні напрями зміцнення конкурентоспроможності регіонів у розрізі економічної і соціальної політики, розвитку ключових галузей, ринкової інфраструктури, та інфраструктури життєзабезпечення, інвестиційної політики, а також міжрегіонального і міжнародного співробітництва регіонів, обґрунтовано механізм стратегічного планування, визначено його складові.

Ключові слова: *конкурентоспроможність, конкуренція, регіон, соціально-економічний розвиток, стратегічне планування, стратегія, регіональний розвиток.*

Суханова А.В.

ОСНОВНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ КОНКУРЕНТНОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В статье рассмотрены научные подходы к выбору стратегических приоритетов и формирование основных положений политики развития региональной экономики. Исследованы проблематику укрепления конкурентоспособности экономики регионов Украины, определены приоритетные направления укрепления конкурентоспособности регионов в разрезе экономической и социальной политики, развития ключевых отраслей, рыночной инфраструктуры и инфраструктуры жизнеобеспечения, инвестиционной политики, а также межрегионального и международного сотрудничества регионов, обоснованно механизм стратегического

планирования, определены его составляющие.

***Ключевые слова:** регион, социально-экономическое развитие, стратегическое планирование, стратегия, региональное развитие.*

Sukhanova A.V.

***THE MAIN PRIORITIES OF THE COMPETITIVE DEVELOPMENT
OF THE REGION***

In the article scientific approaches to the choice of strategic priorities and forming the basic policies of the regional economy. Studied the problems of strengthening the competitiveness of the regional economy of Ukraine defined priority areas of strengthening the competitiveness of the regions in terms of economic and social policy, the development of key industries, market infrastructure, and infrastructure of life support, investment policy, as well as inter-regional and international cooperation regions, the mechanism of strategic planning, set it components.

***Keywords:** region, social and economical development, strategic planning, strategy, regional development.*

Постановка проблеми: На сьогоднішній день у багатьох розвинених країнах системи стратегічного планування закріплені на законодавчому рівні як найважливіший напрям підвищення ефективності роботи державного сектору. В Україні внаслідок відносної політичної та соціально-економічної стабілізації останнім часом також починають застосовуватися принципи стратегічного управління в державному секторі. У той же час, у світовій та вітчизняній практиці встановлення пріоритетів розвитку, в більшості випадків, є предметом політичного розсуду або торгу [1].

Такий підхід характеризується великою часткою суб'єктивізму (в певних випадках є популістським інструментом) і не гарантує точність і оптимальність вибору пріоритетних напрямів. Формалізований підхід до вирішення завдання визначення пріоритетів дозволяє на основі аналізу

об'єктивних даних виявити пріоритети соціально-економічного розвитку регіону і покласти їх в основу стратегічного планування розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Дослідження стану та обґрунтування пріоритетів конкурентного розвитку регіону проводять учені науково-дослідних установ, перед усім, Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту економічного прогнозування НАН України. Значний внесок у розвиток регіонів зробили Біла С. О., Валюшко І. В., Верхоглядова Н.І., Губані Г.Г., Данилишин Б.М., Жук В. І., Залунін В.Ф., Кушнір М. О., Орловська Ю.В., Осипов В.М., Півоварчук І.Д., Савченко В. Ф., Чернов С. І., Чернюк Л.Г., Фашевський М.І., Шевченко О. В.

Мета статті: Метою статті є визначення основних напрямків управління конкурентоспроможності регіону, які відображають систему організаційно-управлінських й економічних відносин та розробити пріоритетні напрямки стійкого розвитку Причорноморського регіону.

Виклад основного матеріалу: У світовій практиці застосування стратегічного управління регіональним розвитком в сучасному форматі ведеться більше 50 років, у той час, як загально визнані на заході принципи і методологія отримали свій розвиток в Україні тільки в пострадянський час.

На сьогоднішній день у вітчизняній практиці ще не склалося єдиного уявлення про основні термінологічні характеристики елементів регіонального стратегічного планування, проте прихильники різних підходів намагаються слідувати певній логіці, вибудовуючи власний термінологічний ряд [2].

Численна група дослідників вважає, що, оскільки кінцевою метою існування державного інституту є підвищення якості життя населення, саме цей критерій слід закласти в основу процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону. Основною проблемою в рамках цієї концепції є те, що якість життя є багатокритеріальним показником, який складно виміряти.

Виокремленні нижче підходи віддзеркалюють й існуючі на сьогодні

механізми визначення стратегічних пріоритетів розвитку українських регіонів:

1. ключові стратегічні пріоритети регіонального розвитку визначаються у рамках певної загальнодержавної політики;

2. формування стратегічних пріоритетів регіонального розвитку відбувається з урахуванням домінуючого впливу глобалізації, базових світових тенденцій розвитку територій, а також – з обов'язковим урахуванням наявного ресурсного потенціалу та ресурсних (інституційних) обмежень, що консервують основні системні проблеми відповідних територій (як приклад – розвиток причорноморського регіону України);

3. визначення стратегічних пріоритетів регіонального розвитку відбувається з огляду на виклики щодо структурної модернізації регіональних економічних комплексів під тиском консервативних чинників – домінуючого впливу участі регіону в усталеному міжрегіональному, міждержавному поділі праці, а також загострення внутрішніх соціально-економічних та екологічних проблем розвитку регіону (як приклад – монофункціональні, старопромислові депресивні території України) [3].

Поряд з цим, для об'єктивного визначення стратегічних пріоритетів регіонального розвитку в сучасних умовах господарювання необхідно враховувати системні проблеми розвитку міст та урбанізованих територій. Ця проблема з кожним роком набуває для України дедалі більшого значення. На прикладі визначення стратегічних пріоритетів розвитку міст буде здійснена спроба обґрунтувати перспективи застосування організаційно-управлінського, фінансово-бюджетного механізму визначення стратегічних пріоритетів регіонального розвитку, а також механізму інформаційно-аналітичного та правового забезпечення одночасно, із комплексним врахуванням таких параметрів як економічне зростання, соціальний захист, охорона навколишнього середовища та якість управління на місцях. На особливу увагу в умовах глобальної регіоналізації та домінування принципу вільного руху ресурсів, капіталу та робочої сили набуває інфраструктурне

забезпечення регіонального розвитку, включно із розвитком соціокультурної інфраструктури на місцях.

Думки дослідників розходяться при визначенні самого поняття якості життя та його складових, а також можливостей вимірювання. Разом з тим, даний індикатор, очевидно, зручний тим, що дозволяє постійно відслідковувати напрямок та інтенсивність руху на шляху до досягнення ключової мети, а також пов'язувати тактичні плани зі стратегічними напрямками діяльності, координуючи, таким чином, процеси довгострокового і короткострокового планування [4].

Реалізація концепції визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку на основі аналізу індикаторів якості життя населення регіону передбачає виконання таких етапів:

1. вибір релевантного індикатора якості життя як цільового орієнтиру соціально-економічної політики середньострокового регіонального розвитку;
2. визначення механізму виявлення пріоритетів соціально-економічного розвитку на основі аналізу індикаторів якості життя у двох аспектах - проблемності і значимості;
3. розвиток процедури кластерного аналізу - методу k-середніх.

У зв'язку з множинністю підходів до вимірювання якості життя виникає завдання вибору найбільш релевантного цілям дослідження індикатора. З метою вирішення цього завдання слід розглядати критерії оцінки показників якості життя з точки зору можливості їх використання органами державної влади при розробці стратегій соціально-економічного розвитку [4].

З огляду на поставлене завдання, такими критеріями є:

- ясна практична значущість;
- кілька рівнів агрегування;
- надійність і обґрунтованість компонентів показника;
- можливість декомпозиції показника;
- об'єктивний опис основних категорій якості життя.

Даним критеріям повністю відповідають три показника: «основний» і

«розширений» індекси якості життя (Diener's Basic and Advanced QOL Indexes), Голландський індекс умов життя (Netherlands Living Conditions Index (LCI)), Інтегральний індикатор якості життя (ІКЖ). Серед недоліків перших двох показників, які не відображені у розглянутих критеріях, але мають значимість з точки зору практичного застосування, можна виділити наявність в компонентах розрахунку суб'єктивних характеристик, у тому числі показників, отриманих на основі опитування громадської думки та експертно призначених ваг компонент. Таким чином, оцінюючи ступінь відповідності показників якості життя критеріям, що визначає можливість використання показників органами державної влади при розробці стратегії соціально-економічного розвитку, можна зробити висновок про те, що інтегральний індикатор якості життя являє собою найбільш доцільний показник якості життя, який більшою мірою відповідає запропонованим критеріями. ІКЖ є оптимальною моделлю з погляду діагностики ситуації в регіоні та процесу прийняття управлінських рішень в питанні соціально-економічного розвитку регіону [5].

На основі критеріального аналізу показників якості життя необхідно прийняти рішення про використання інтегрального індикатора якості життя в ролі цільового орієнтиру моделі стратегічного планування регіонального розвитку, запропонованої до використання в системі регіональних органів влади.

Визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку є відправною точкою при розробці середньострокової соціально-економічної політики регіону. При цьому, під пріоритетами розуміють набір стратегічних цілей адміністрації регіону, спрямованих на поліпшення якості життя населення. З точки зору підвищення якості життя населення регіону найбільш очевидним критерієм вибору пріоритетів соціально-економічного розвитку є виявлення так званих проблемних областей суспільного життя і областей, найбільш значимо впливаючих на якість життя населення [6].

Отже, умовно механізм визначення пріоритетів соціально-економічного

розвитку регіону можна розбити на наступні етапи:

- визначення проблемних факторів якості життя населення регіону;
- визначення значущих чинників, тобто чинників найбільш істотно впливаючих на якість життя населення регіону;
- визначення переліку пріоритетів діяльності адміністрації області.

Формування пріоритетів розвитку Причорноморського регіону України відбувається, насамперед, з огляду на світові тенденції розвитку, а також з урахуванням наявного на місцевому, регіональному рівні ресурсного потенціалу та обмежень, що синергетично накладаються на загальносвітові системні проблеми розвитку регіону.

До основних світових тенденцій розвитку Причорноморського регіону можна віднести такі тенденції:

1. Тенденція щодо підвищення ролі Причорноморського регіону у розвитку та економічному зростанні світової економіки.

Ця тенденція проявляється у зростанні ролі транспортних морських перевезень, що є складовою сфери послуг. Навіть в умовах кризи конкурентоспроможність морських шляхів лишається вищою порівняно з іншими шляхами транспортування вантажів. У сфері транспортно-транзитних послуг відбувається активне формування альтернативних водних маршрутів (що призводить до посилення конкуренції на ринку морських перевезень). Це, у свою чергу, обумовлює посилення конкуренції між Причорноморським регіоном та Європою. Як результат, зростає значення логістики транспортно-транзитних перевезень. У цьому контексті дедалі більшу роль відіграють мультимодальні та інтермодальні перевезення: залізнично-поромні, автомобільно-поромні та з використанням внутрішніх (та морських) водних шляхів.

Також значна роль Причорноморського регіону підтверджується й посиленою увагою з боку керівних структур Європейського союзу. Документи Євросоюзу щодо морської політики визначають, що моря і океани необхідні Європі як ключова умова стабільного розвитку [7].

Базовим документом, що визначає пріоритети Європейського Союзу щодо розвитку причорноморського регіону, є Інтегрована морська політика (Integrated Maritime Policy, 2007 р.) [8]

12 березня 2013 р. Європейська Комісія прийняла нову ініціативу з Морського Просторового Планування й Інтегрованого Прибережного Управління (Maritime Spatial Planning and Integrated Coastal Management). Принцип морського просторового планування (maritime spatial planning (MSP)) підкреслює загальний міжгалузевий підхід до процесу управління [9]. У прийнятому документі морське просторове планування розуміється як публічний процес з аналізу і планування просторового і часового розподілу людської активності у морі для досягнення економічних, екологічних і соціальних цілей.

Морське просторове планування та інтегроване прибережне управління підтримують і заохочують імплементацію Європейської Стратегії – 2020 для стрімкого і стійкого зростання, схваленої Європейською Радою у червні 2010р., що покликана досягти найвищого рівня зайнятості, продуктивності, суспільної згуртованості, включаючи просування конкурентної, ресурсно-забезпеченої і «зеленої» економіки.

2. Тенденція щодо зростання ролі морських енергетичних ресурсів у світовому енергетичному балансі.

Ця тенденція обумовлена активним пошуком енергетичних ресурсів та актуалізується з огляду на вичерпаність традиційних джерел їх видобутку. Поряд із зростанням питомої ваги енергоресурсів, здобутих на шельфі, все більше уваги приділяється видобутку енергоресурсів з нетрадиційних джерел, зокрема з газогідратів. Так, у березні 2013 р. Японська державна корпорація нафти, газу і металів (JOGMEC) вперше у світі змогла видобути газ із гідрату метану на дні океану. Експерименти з видобування газу з газогідратів проводять інші морські країни – США, Республіка Корея, Канада, Норвегія, Франція, Німеччина тощо. Підвищується роль причорноморських регіонів у виробництві електроенергії з відновлюваних

джерел, зокрема – вітрової, енергії морських хвиль тощо.

3. Тенденція щодо інтенсифікації видобування морських біологічних ресурсів через збільшення обсягів аквакультури (розведення, вирощування та утримання у повністю або частково контрольованих умовах водного середовища риби та морепродуктів).

Щорічний приріст світової аквакультури становить 8 – 10 %, а розвинені країни за останні 25 років поступово замінюють традиційний промисел риби та морепродуктів їх штучним вирощуванням. Високий ринковий попит та ефективність виробництва визначають стале зростання інвестицій в аквакультуру у світовому масштабі, що зумовлює, серед іншого, і зниження навантаження на природні запаси морських біологічних ресурсів [10].

4. Тенденція щодо диверсифікації розвитку туристично-рекреаційної сфери причорноморського регіону, у т.ч. активізація розвитку спеціалізованих видів туризму – «винного», «медичного», «спортивного», «зеленого» тощо.

Світова практика доводить, що нові види туризму можуть співіснувати із традиційними для причорноморського регіону (пляжний відпочинок, морські туристичні тури). Відповідно, зростає потреба і в інтегрованих турах, які поєднують елементи відпочинку та подорожі. Зокрема, це обумовлює зростання круїзного сегменту туристичної галузі. Міжнародна асоціація Cruise Lines International Association (CLIA) прогнозує значне зростання круїзної індустрії у 2015 році. Круїзні компанії приваблюють туристів у майже 1000 портів заходу в нових, екзотичних місцях, особливо у швидко зростаючому Азіатському ринку. У звіті CLIA також зазначено, що круїзними компаніями до кінця 2015 року, планується запуск на ринок круїзних послуг 22 нових океанських, річкових і спеціальних суден, загальним обсягом інвестицій більш ніж на 4 млрд дол. США. Слід зазначити, що ефективність функціонування круїзного туризму в Причорноморському регіоні України найбільшою мірою визначається і тим, що в ньому не враховується така важлива його складова, як модернізація

портової круїзної та туристичної інфраструктури, будівництво круїзного флоту. Морський круїзний туризм в нашій країні асоціюється тільки з іноземними морськими комфортабельними лайнерами, які здійснюють плавання між портами України або портами інших країн. Так інвестиції в галузі транспорту в загальному обсязі капітальних інвестицій економіки України за останні роки скоротилися майже у двічі і становлять 7% у 2014р. [11].

5. Тенденція щодо розвитку творчих індустрій (креативної економіки) на території причорноморського регіону.

Визначення креативної економіки як специфічного виду економічної діяльності дещо ускладнюється через її тісний взаємозв'язок із іншими галузями. За одним із визначень, креативна економіка об'єднує у собі різні напрями культури та мистецтва, а також такі сфери як реклама, архітектура, дизайн, мода, народні/етнічні промисли, кіноіндустрію, видавництво тощо. На даний момент на частку творчих індустрій припадає 7 % світового ВВП, що, наприклад, перевищує частку автомобільної промисловості. За прогнозами, у найближчому майбутньому річний приріст творчих індустрій складатиме не менше ніж 10% [12]. Хоча цей показник не пов'язаний безпосередньо із причорноморським статусом регіонів, ця глобальна тенденція має бути врахована при визначенні та формуванні пріоритетів їх розвитку.

Україна має найдовшу серед країн Чорноморсько - Азовського басейну довжину морського узбережжя, що зумовлює значний вплив моря та морської галузі на економічний розвиток та умови життя її громадян. Потенціал морегосподарського комплексу представлений 18 морськими торговельними портами, а також приватними терміналами та підприємствами інших відомств, які експлуатують (орендують) морські причальні споруди. Потенційні запаси енергоресурсів на українському шельфі Чорного моря оцінюються у 2,3 млрд тонн умовного палива, що, за даними Державної служби геології та надр України, становить близько 40 %

усіх енергетичних запасів України. Реалізація конкурентних переваг причорноморських регіонів України є найбільш успішною, коли відбувається у рамках відповідних світових тенденцій.

З огляду на домінуючі світові тенденції регіонального розвитку, інвестиційна привабливість причорноморського регіону України обумовлена об'єктивним визначенням аналізу становища регіону серед схожих регіонів і самого себе в динаміці. Однак даний аналіз не дозволяє оцінити пріоритети, оскільки не враховує значимість факторів соціально-економічного розвитку з точки зору якості життя населення регіону.

У першу чергу визначається система факторів, що оцінюють аспекти якості життя населення. У розглянутому випадку чинники якості життя населення описуються показниками з апостеріорного набору, що входять до ШКЖ. Для оцінки проблемності показників вибираються схожі за рівнем соціально-економічного розвитку регіони на основі кластерного аналізу; оцінюється відносна динаміка показників схожих регіонів і автодинаміка показників, після чого визначається клас проблемності показників відповідно з матрицею проблемності, яка зазначена в табл. 1.

Таблиця 1

Матриця проблемності факторів

		Становище щодо інших регіонів	
		Погіршується	Покращується
Положення регіону щодо власних показників у минулому (динаміка)	Погіршується	Перший клас проблемності	Другий клас проблемності
	Покращується	Третій клас проблемності	Четвертий клас проблемності

Якість життя населення в сучасній цивілізації є метою розвитку і, в той же час, є чинником, що визначає можливість реалізації програм підвищення конкурентоспроможності економіки регіону.

На тлі вступу України до Світової організації торгівлі необхідність підвищення конкурентоспроможності економіки набуває особливої

значущості в регіонах. У той же час, вирішення низки проблем у соціальній сфері (збільшення доходів населення, розвиток інфраструктури, підвищення ефективності використання людських ресурсів та інших) створює умови для зростання конкурентоспроможності економіки регіону [13].

У зв'язку з цим, потрібна розробка інструментарію, що дозволяє одночасно враховувати якість життя населення та його вплив на конкурентоспроможність економіки регіону, завдяки чому з'явиться можливість визначити пріоритетні напрямки зростання конкурентоспроможності економіки регіону через підвищення якості життя населення.

З метою виявлення взаємозв'язку якості життя населення та конкурентоспроможності економіки регіону необхідні сучасні підходи до визначення конкурентоспроможності країни, регіону та міста. Вчені не віддають перевагу якомусь одному підходу до конкурентоспроможності, проте більшість дослідників розглядають конкурентоспроможність економіки регіону як фактор, що визначає здатність економіки підвищувати (зберігати) якість життя населення.

Завдяки тому, що конкурентна перевага економіки регіону створюється і утримується в тісному зв'язку з якістю життя населення, з'являється можливість розглядати конкурентоспроможність через призму якості життя населення [14].

Однак, якщо зростання конкурентоспроможності економіки регіону обов'язково пов'язане з підвищенням якості життя населення, то підвищення якості життя населення не завжди веде до зростання конкурентоспроможності економіки регіону.

Отже, з урахуванням впливу загальносвітових тенденцій регіонального розвитку в процесі визначення пріоритетів регіонального розвитку для причорноморського регіону доцільно:

- забезпечити посилення міжрегіональної кооперації причорноморського регіону, а також поглиблення співробітництва з регіонами інших країн

(транскордонне, міжнародне міжрегіональне співробітництво тощо);

- формувати потужний транзитно-транспортний потенціал шляхом реалізації інфраструктурних проектів та розвитку інтермодальних перевезень і логістики;

- розвивати морські культури (розводити та вирощувати морських водних живих ресурсів) на території прибережних районів причорноморського регіону;

- формувати засади креативної економіки, спираючись на значний культурний потенціал причорноморського регіону;

- забезпечити диверсифікацію традиційних різновидів рекреації та туризму, розвивати нові види туризму: зелений, медичний тощо [3].

Висновки: Таким чином, напрацювання в сфері управління конкурентоспроможністю регіону, відображає систему організаційно - управлінських й економічних відносин, які виникли в процесі використання конкурентних переваг, і дозволяє забезпечити ефективність прийнятих управлінських рішень за рахунок адекватної оцінки факторів й умов стійкого розвитку регіону. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені пріоритетні напрямки стійкого розвитку регіону, засновані на управлінні його конкурентоспроможністю дозволяють, по-перше, підвищити ефективність використання наявних ресурсів, по-друге, оптимізувати структуру фінансування, по-третє, забезпечити розвиток інфраструктури й соціальної сфери регіону.

Список використаних джерел

1. Управління розвитком міста: Навч. посібник / За ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. — К.: Вид-во НАДУ, 2006. — 389 с.

2. Парахина В.Н. Муниципальное управление: Учеб. пособие / В.Н. Парахина, Е.В. Галеев, Л.Н. Ганшина. — М.: КНОРУС, 2007. — 496 с.

3. Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку. — К.: НІСД, 2013. — С.14.

4. Шаров Ю.П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти: монографія: Шаров Ю.П. — Д. : Видавництво УАДУ, 2001. — 303с.

5. Шнипко О.С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект / О.С. Шнипко. — К. : Генеза, 2006. — 288 с.

6. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. — К.: Знання України, 2005. — 498 с.

7. GREEN PAPER Towards a future Maritime Policy for the Union: A European vision for the oceans and seas [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0275\(02\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0275(02):EN:NOT)

8. Integrated Maritime Policy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/index_en.htm

9. Maritime Spatial Planning and Integrated Coastal Management [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/maritime_spatial_planning/index_en.htm

10. Международный рынок рыбы и морепродуктов – краткий обзор, тенденции, перспективы. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lmp.r.com.ua/a124528-mezhdunarodnyj-rynok-ryby.html>

11. Статистичні дані по інвестиційних проектах [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://new.mtu.gov.ua/timeline/Analitika.html>.

12. Клоудова Й. Влияние развития креативной экономики на экономически отсталые регионы. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.econorus.org/repec/journal/2010-5-110-125r.pdf>

13. Кравченко В.В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні: навч. посібник / Кравченко В.В., Пітцик М.В. — К.: „Арарат-Центр”, 2001. — 176 с.

14. Антикризисное управление: учебник / Под ред. Э.М.Короткова. — М.: Инфра-М, 2003. — 432 с.

Суханова Алла Валеріївна – старший викладач кафедри фінансів Національного університету ДПС України.